

Покровско-норская обитель, в лето 7264". Поселение Злынка находится на территории так наз. Стародубских слобод. Не исключено, что старообрядцы-федосеевцы соседней Житомирщины, говоры которых дообследовала Т. Лёнгренн, и являются потомками переселенцев, покинувших Литву в середине XVIII в.

*Валерий Чекмонас,
Вильнюс*

Aleksander Naumow. *Wiara i historia. Z dziejów literatury cerkiewnosłowiańskiej na ziemiach polsko-litewskich.* Kraków, 1996. 215 s. (Krakowsko-Wileńskie studia slawistyczne: Seria poświęcona starożytnościom słowiańskim, t. 1) ISBN 83-903732-2-X.

Книгата на проф. Александър Наумов успешно продължава неговия последователен интерес към средновековната литература на православното славянство. Върху основата на новриздирени материали от ръкописните и старопечатните сборки в Полша и Литва той си поставя задачата да обозре процесите в църковнославянската култура на Великото княжество Литовско и Кралство Полша, които се обединяват в Реч Посполита през 1569 г. Трудът излиза от печат, когато се навършват 400 години от Брестката уния, предопределила дълготрайното противоборство между католицизма и православие в едно обширно пространство от Балтика до Черно море.

В първия раздел се проследява накратко съдбата на православната култура в полските и литовските земи от апостолската дейност на славянските първоучители — светите братя Кирил и Методий (IX–X век) до днешното състояние на полската автокефална православна църква. Когато през XIV–XV век Москва се налага като обединителен център на руските княжества, особено значение придобива въпросът за духовното наследство на Киевска Русия. За него претендира и великият княз Александър Нитовт, който настоява за отделна киевско-литовска православна митрополия, чийто първи светелит през 1415 г. става българинът Григорий Цамблак. По времето на Реформацията и Контрареформацията светските европейски владетели активно са въввлечени в конфесионални конфронтации, които са в основата на продължителни и кръвопролитни войни. В такава обстановка се изгражда и московското самодържавно православие, което за Ал. Наумов е една от причините за кризата в несамодържавния модел на православие от Реч Посполита. Несъмнено е обаче, че тази криза се усложнява изключително от начина, по който се налагат решенията от Бресткия събор. Вместо да бъде интегрирана, православната култура бива разкъсана на две враждувачи направления — едното подкрепя Унията, а другото — решително е против нея.

Вторият раздел е посветен на южнославянския субстрат в литургическите ръкописи на кирилица от епохата на Реч Посполита, съхранени в полските и литовските книгохранилища. Така поставената конкретна тематична задача е необходима предпоставка към изясняване на цялостната история на църковнославянската писменост във Великото княжество Литовско и Кралство Полша, която се надяваме да бъде написана от Ал. Наумов. С признателност следва да отбележим неговата досегашна издирвателска и организаторска работа — тя дава на славистиката редица археографски находки, които осветляват ролята на старобългарската и старосръбската литература в духовното възможване на източните и западните славяни.

Като епиграф на раздела е сложена молитвата на базилианския свещеник Никодим Козицки, която е предверие към преписания от него *Намоканон* (1634 г.). Възщност, както открива Ал. Наумов, можем да говорим за един от многото приме-

ри на приемственост с началото на славянското християнство — просителният текст (с изключение на няколко лексикални замени и авторски добавки в края) възпроизвежда около 20 стиха от *Азбучната молитва* на българския епископ Константин Преславски. През 894 г. той завършва първия систематичен проповеднически сборник на старобългарски (старославянски, църковнославянски) език — Тълковното (неделно) евангелие. *Азбучната молитва* е стихотворен предговор към неделните беседи, изясняващи Св. Евангелие. Копненето на молещия се книжовник е да бъде осенен от Св. Дух, за да проповядва ясно, точно и вярно Христовото учение. И Никодим Козици като неговия предшественик се моли за дара на Божията благодат — пречистият източник на човешкото творчество:

Ѣже ты всеа твари зижителю. || видимыа и невидимыа || гн̄. д̄ха твоего прѣстаго послан животворащаго, || да въдхнѣ ми въ ср̄це слово, || иже соудѣтъ на оупспѣхъ всѣ̄ || живущимъ в заповѣдехъ твоих. || д̄сло (з̄сло при еп. Константин) во естъ свѣтлинн̄ жизни || законъ твон свѣтъ стезамъ (Притч. 6.23).
 но мнѣ нн̄гѣ пространно дажъ слово. || ш̄че. и с̄не. и д̄ше стын. || просащемъ ш̄ тебе помощи. || р̄цѣ̄ свои на высотѣ̄ воздѣвъ р̄но. || силъ твою имамъ прѣпати ш̄ тебе. || ты во подаеш силъ достонн̄ы. || фарашна ма зловы йеави. || херѣвнмскѣ̄ же ми мысль подажъ, и оӯ, || ч̄тнаа прѣстаа тр̄це. || печаль мою на рад̄б̄̄ преложи. || и помраченіе ср̄ца всако исцѣлан. да цѣломудренно начнѣ писати, || и кончатн ш̄ тебѣ̄ г̄дѣ̄ в̄сѣ̄ моемъ. на хвалӯ прѣтто им(е)ни твоего. *ако тебѣ̄ подобаетъ всака слава вѣки вѣкомъ. Ѥминь*

[БЛАН, F 19, № 242, *Кормчая*, 1634 г., л. Пб.]¹.

В правописно-езиковите особености на църковнославянските ръкописи са отразени явления, характерни за средновековния период на старобългарския книжовен език, кодифициран от търновския патриарх св. Евтимий. В Супрасълския препис на *Похвалното слово* за него от митрополит Григорий Цамблак се коментират сведенията за търновските преводи с убеждението, че техният език е общ за православното славянство: Зри ш̄ преведенн̄и Ѣжствненых̄ книг̄ ш̄ елн̄нскаго ѡзыка во славенскн̄и [БЛАН, F 19, № 104, *Сборник с жития и слова*, XVI в., л. 316].

Ал. Наумов подчертава разпространението на църковната почит към св. Петка Епиватска (Търновска), за която говорят службите и житията за нея. На Григорий Цамблак се отдават заслугите за прославата на небесната покровителка сред източните славяни. На него се дължи и появата на *българския разнев* в руските богослужбни книги. За първи път се известява и за неизвестен препис на Цамблаковото житие (*мъчение*) и служба на св. Йоан Нови Сучавски с проложен разказ (афлисис сирѣч страда[н]и[е] [БЛАН, B 19, № 169, *Службена минея за месец юни*, XVI в., л. 86–31а.; автентично издание вж.: Темчин 1997]. След пренасянето на мощите на св. Петка от Търново във Видин и Сърбия Григорий Цамблак съставя *Летописен разказ*, внесен в пространното житие, чийто автор е Патриарх Евтимий. Във Вилнюс се намира сборник от Супрасълския манастир с разширения от Цамблак житиен текст [подробно вж.: Кенанов 1997; 1998, 216–217], където в заключителното молитвено призоваване на Божията подкрепа е поставено името на деспот Георги: неизвестният книжовник от Супрасъл е ползвал, пряко или косвено, сръбски препис, изготвен по времето на деспот Георги Бранкович (1427–1456).

Ал. Наумов дава сведения за популярността на съчинения и сборници от старобългарски писатели и преводачи от *Златния век* на цар Симеон Велики, за разпространението на църковната прослава на светци от Балканите, напр.: св. Йоан Рилски, еп. Иларион Мъгленски, св. Симеон и Сава Сръбски. Специално внимание е отделено на южнославянските сюжети в полемичната книга *Палинодия* (1621 г.) на Захарий Колистенски, от която авторът открива неизвестен препис във Вилнюс —

БЛАН, F 21, № 77, 1634 г. За пълнота добавяме и една съпътстваща публикация на краковския славист за безименната *Изповедна молитва*, възникнала според нас в славянска (българска) среда [Кенанов 1997а, 40, 133] — става дума за нов препис на молитвата, за нейното включване в старопечатното издание *Скитско покаяние* [Супрасъл, 1788] и направени от него преписи в старообрядчески ръкописи (XVIII–XIX век), от които един е във Вилнюс — F 21, № 772, *Скитско покаяние и чин за изповедание* [Naumow 1998].

В раздел III с основание се разкрива еклезиологията на православния митрополит Григорий Цамблак, доколкото участието му в Констанския събор през 1418 г. се оценява от Лев Кревза и редица други автори като подкрепа на Унията. Оказва се обаче, че подобни твърдения нямат нищо общо със същинската позиция на Григорий Цамблак по този съдбоносен църковен въпрос. В неговото *Слово към отците от Констанския събор*, запазено в единствен препис [БЛАН, F 19, № 105, *Сборник с жития за март-август*, XVI в.] можем да доловим искрения глас на българския скиталец, за когото единственият Глава на Църквата е Исус Христос и църковните взаимоотношения следва да се определят от първоизданията апостолски екуменизъм, завещан от Св. Предиите и вселенските съборни решения.

С конкретни текстологически наблюдения са изведени нови страни от съдържателните послания на Франциск Скорина в химнографските му съчинения, от службата за полоцкия униатски архиепископ Йосафат Кунцевич, от литургичното творчество на Могилянския книжовен кръг — необичайната "литургическа" форма на памфлета срещу Мелетий Смотрички, химнографията на Петър Могила, образът на неправославните в Могилянския *Требник* и др. В последния раздел е сторен обзор на църковнославянската литература в Полша след 1918 година...

С книгата на проф. Александър Наумов до нас достига тревожното непримирено дишане на Историята, откъдето предците гледат към потомците си с надежда, че те ще обърнат сърцата си към изстраданите истини на своята Вярa.

БЕЛЕЖКИ

¹ БЛАН = Библиотека на Литовската академия на науките, Вилнюс. С курсив са отбелязани някои лексикални отлики и авторски допълнения. Само с лексемата *высота* вместо *высьп* или *горѣ* откъсът напомня за Първия Богданов препис (XVII в.) и Уваровия препис № 859 (XVII в.) по изд. на [Кув 1974, 274, 271].

ЛИТЕРАТУРА

- Кенанов Д., 1997: За три вилнюски преписа на Евтимиевото житие за св. Петка Търновска, in *Krakowsko-Wileńskie studia slawistyczne: Seria poświęcona starożytnościom słowiańskim*, t. 2. Kraków, 230–233.
- Кенанов Д., 1997а: *Метафрастика*: Симеон Метафраст и православната славянска агрография. Велико Търново.
- Кенанов Д., 1998: Съчинения на Григорий Цамблак във Вилнюски ръкописни сбирки, *Slavistica Vilnensis*, 1997. 215–221. (Kalbotuga, 46(2): Язык, история, культура. Сборник статей, посвященный шестидесятилетию проф. В.Н. Чекмонаса.)
- Кув К., 1974: *Азбучната молитва в славянските литератури*. София.
- Темчин С.Ю., 1997: Гимнографическое творчество Григория Цамблака: вильнюсский список службы с житием Иоанну Новому Сучавскому, 2 VI, in *Krakowsko-Wileńskie studia slawistyczne: Seria poświęcona starożytnościom słowiańskim*, t. 2. Kraków, 143–203.
- Naumow A.I., 1998: О dwóch kodeksach z anonimową Modlitwą spowiedną, in Загребин В.М. (ред.), *Русь и южные славяне: Сборник статей к 100-летию со дня рождения В.А. Мошина (1894–1987)*. Санкт-Петербург, 314–332.

*Димитър Кенанов,
Вилнюс–Велико Търново*